1. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİ METİNLERİ

1. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ BİLGİ ŞÖLENİ

TÜRKİYE
KOSOVA
MAKEDONYA
ÖZBEKİSTAN

TÜRKİYE AZERBAYCAN UYGUR TÜRK SSC
HİNDİSTAN TATARİSTAN BAŞKIRDİSTAN
TÜRKMENİSTAN KOSOVA PAKİSTAN SURİYE
İRAN KIRIM BOSNA-HERSEK KIRGIZİSTAN AFGANİSTAN
MISIR CEZAYİR GÜRCİSTAN MAKEDONYA KARADAĞ
TATARİSTAN KAZAKİSTAN LİBYA ERMENİSTAN
HIRVATİSTAN BULGARİSTAN ÖZBEKİSTAN
SIRBİSTAN ARNAVUTLUK YUNANİSTAN

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

T.C. BAŞBAKANLIK
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

1. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ BİLGİ ŞÖLENİ
5-7 Kasım 2015

BİLDİRİ METİNLERİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yayınları

I. ULUSLARARASI

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ BİLGİ ŞÖLENİ

"Türkiye - Kosova - Makedonya – Özbekistan"

5 - 7 Kasım 2015

Nevşehir

BİLDİRİ METİNLERİ

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

www.nevsehir.edu.tr

tdkb.nevsehir.edu.tr

2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir

Tel: +90 (384) 228 10 00 & **Bel-geç:** +90 (384) 215 30 58

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları: 20

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine aittir. Bütün Hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bir bölümü/bölümleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2015 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. All rights reserved. No part of this book may be printed, reproduced or distributed by any electronical, optical,mechanical or order means without the written permission of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Editör
Prof. Dr. Filiz KILIÇ, Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL
Arş. Gör. Murat GÜR

Kapak Düzeni
Taylan VIRACA

Tasarım-Dizgi
Arş. Gör. Murat GÜR

ISBN: 978-605-4163-29-8
I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Başkentleri Bilgi Şöleni
(Türkiye- Kosova-Makedonya-Özbekistan) Bildiri Metinleri

1.Baskı
Aralık, 2016

Basımevi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi
Nevşehir

İletişim
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Kılıç Yerleşkesi
2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 / Nevşehir
Tel: 0384 228 10 00
http://tdkb.nevsehir.edu.tr

Onur Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Derya ÖRS (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı)

Prof. Dr. Turan KARATAŞ (Atatürk Kültür Merkezi Başkanı)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR
Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU
Prof. Dr. Adnan TEPECİK
Prof. Dr. Ahmet ATAN
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN
Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL
Prof. Dr. Alena ĆATOVIĆ
Prof. Dr. Ali AKTAN
Prof. Dr. Alimcan İNAYET
Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN
Prof. Dr. Behija ZLATAR
Prof. Dr. Bekir DENİZ
Prof. Dr. Bozkurt ERSOY
Prof. Dr. Ćazim HADŽİMEJLIĆ
Prof. Dr. Çetin PEKACAR
Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN
Prof. Dr. Durmuş ARIK
Prof. Dr. Erdoğan BOZ
Prof. Dr. Eva CSAKI
Prof. Dr. Eva Csato JOHANSON
Prof. Dr. Fehim NAMETAK
Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Prof. Dr. Galip YÜKSEL
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR
Prof. Dr. Hasan KURT
Prof. Dr. Hasan ONAT
Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Prof. Dr. İlknur KOLAY
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY
Prof. Dr. İrfan MORİNA
Prof. Dr. İsmail BEKCİ
Prof. Dr. İsmet ÇETİN
Prof. Dr. Leyla KARAHAN
Prof. Dr. M. Dursun ERDEM
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Prof. Dr. Mehmet AÇA
Prof. Dr. Metin EKİCİ
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Prof. Dr. Mustafa DEMİR
Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT
Prof. Dr. Naim KARİMOV
Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR
Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ
Prof. Dr. Numan Yusuf ARUĆ
Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
Prof. Dr. Pakize AYTAÇ
Prof. Dr. Refik TURAN
Prof. Dr. Remzi DURAN
Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Prof. Dr. Sabina BAKSİĆ
Prof. Dr. Saadeddin GÖMEÇ
Doç. Dr. Adem ÖGER
Doç. Dr. Ali Osman KURT
Doç. Dr. Ali YAMAN
Doç. Dr. Davut KILIÇ
Doç. Dr. Dilaram HAMRAYEVA
Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN
Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL
Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
Doç. Dr. Oktay YİVLİ
Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Sekreterya

Arş. Gör. Murat GÜR

Uzm. Altan ERİK (AKMB) Arş. Gör. Serkan KÖSE Arş. Gör. Ahmet UĞUR

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR

İPEK YOLU ŞEHİRLERİNİN ORTAÇAĞDAKİ ENDÜSTRİYEL KAPASİTELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (BUHÂRÂ SEMERKANT ÖRNEĞİ)..... 13

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

KİMLİK İNŞASINDA ŞEHİR KÜLTÜRÜ: ERZURUM ÖRNEĞİ 28

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK

İLKÇAĞ VE ERKEN ORTAÇAĞLARDA TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİ AÇISINDAN CEYHUN HAVZASI VE BU HAVZA ÜZERİNDEKİ ŞEHİRLERİN ÖNEMİ..... 40

Araş. Gör. Ahmet UĞUR

PRİŞTİNELİ DİVAN ŞAİRLERİ VE MATRAKÇI NASÛH 48

Yrd. Doç. Dr. Ali APALI, Prof. Dr. İsmail BEKCİ

ANKARA VİLAYETİNİN 1331 VE 1332 (R) YILLARINDA YABANABAD (KIZILCAHAMAM) VE AVANOS KAZALARININ BELEDİYE BÜTÇELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 58

Yrd. Doç. Dr. Ali KORKMAZ

BİR İLETİŞİM BİÇİMİ OLARAK ESER BIRAKMA: MAHPERİ HUNAD HATUN81

Prof. Dr. Baltabayeva Alyona YULDAŞKIZI,

Prof.Dr. Maldibek Akmaral JUMAGULKIZI

ULU İPEK YOLU VE İLK TÜRK HALKLARINDA KÜLTÜREL GELİŞİM GELENEKLERI 89

Prof. Dr. Davut KILIÇ

EVLİYA ÇELEBİNİN KALEMİNDEN MAKEDONYA VE ÇEVRESİNDE DİNİ VE SOSYAL HAYAT 99

Prof.Dr. Dilmurod KURANOV

MA'NAVIYAT BESHIGI ANDIJONDA MADANIY HAYOT VA ADABIY MUHIT 109

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

SEYAHATNÂME PENCERESİNDEN KOSOVA VE CİVARI 116

Doç. Dr. Feyzan Göher VURAL, Doç. Dr. Timur VURAL

ANADOLU'DA MÜZİKLE TEDAVİNİN ÜÇ ÖNEMLİ MERKEZİ: AMASYA EDİRNE VE KAYSERİ 139

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

DEVLET OTORİTESİNİN KÜLTÜREL GELİŞİME ETKİSİ: MUŞKARA'DAN NEVŞEHİR'E 157

Doç. Dr. Gülnoza JORAYEVA

TAŞKENT MEDRESELERİ MANEVİYATIN BAKİ OCAKLARI 173

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

TİMURLULAR DEVRİNDE SEMERKANT ŞEHRİNDE TİCARİ FAALİYETLERE GENEL BİR BAKIŞ 179

Araş. Gör. Kadri H. YILMAZ

HİVE HANLIĞI ve ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ: ÂGEHÎ MUHAMMED RIZA 190

Prof. Dr. Kazakbay YOLDAŞ

USTRUŞAN'DA BİLİM VE KÜLTÜR 199

Doç. Dr. Lütfiyye ASGERZADE

HÜSEYİN CAVİD`DE İSTANBUL: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE YARATICILIĞI 208

Doç. Madina ARIPOVA

O'ZBEK MILLIY ME'MORCHILIK BEZAKLARINING KITOB GRAFIKASIDAGI KO'RINISHLARI..... 226

Doç. Dr. Marufjon YULDASHEV, Araş. Gör. Zehra YULDASHEVA

HOKAND: ÖZBEK EDEBİYATI VE MEDENİYETİNİN ALTIN BEŞİĞİ 231

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

İBN BATTUTA SEYAHATNAMESİNE GÖRE ANADOLU ŞEHİRLERİ 241

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

BABÜRNÂME'DE ÖZBEKİSTAN ŞEHİRLERİ..... 248

Mehmet HAYIRLIOĞLU

SELÇUKLU BAŞKENTİ KONYA'NIN İLİM VE KÜLTÜR BAŞKENTİ OLMA SERÜVENİ..... 263

Öğr. Gör. Memduh YAĞMUR

OSMANLIDA İLK SİNEMACILAR: MAKEDONYALI MANAKİ KARDEŞLER 275

Uzman Mukaddes ARSLAN

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ AÇISINDAN ANKARA VE İSTANBUL'UN MANEVİ-İNANÇ ÖNDERLERİ (HACI BAYRAM-I VELİ VE AZİZ MAHMUD HÜDAİ HZ. ÖRNEĞİ) 288

Arş. Gör. Murat GÜR

YAVUZ BÜLENT BAKİLER'DE KİMLİK VE MEKÂN: ÜSKÜP'TEN KOSOVA'YA 306

Yrd. Doç. Dr. Murat ORHUN

KÜLTÜR ŞEHRİ ANDİCAN 313

Doç. Dr. Naile SÜLEYMANOVA

SEMERKAND`Lİ ALİMLERİN ESERLERİNİN BAKÜ YAZMA NÜSHALARI... 327

Yrd. Doç. Dr. Nil Didem ŞİMŞEK

YAHYA KEMAL VASITASIYLA ÜSKÜP'Ü ANLAMAK..... 334

Okt. Dr. Nursal KUMAŞ

BİR OSMANLI KÜLTÜR BAŞKENTİ OLAN BURSA'NIN VİLÂYET SALNÂMELERİNE GÖRE DEMOGRAFİK YAPISI (1870-1907) 344

Yrd. Doç. Dr. Osman AYDINLI

ÖZBEKİSTAN COĞRAFYASININ ÖNEMLİ ŞEHRİ SEMERKANT'IN YÜKSELİŞİNDE İKTİSADİ FAKTÖRLERİN ETKİSİ VE ŞEHRİN İPEK YOLU ÜZERİNDE ARZETTİĞİ ÖNEM..... 378

Araş. Gör. Şerife ÖRDEK

KÜLTÜR TARİHİMİZ AÇISINDAN KALKANDELEN VE KALKANDELEN DOĞUMLU DİVAN ŞAİRLERİ 401

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER, Yrd. Doç. Dr. Ömer KUL

BİR OSMANLI ŞEHRİ KÖPRÜLÜ 419

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

STRABON'DAN SABUNCUOĞLU'NA AMASYA: KÜLTÜR MİMARLARI 430

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

GERMİYANOĞULLARINDAN OSMANLI DEVLETİNE ANADOLU SAHASI TÜRK EDEBİYATINDA KÜTAHYA'NIN YERİ..... 441

Prof. Dr. Tursunali KUZİYEV

A VIEW ON THE HISTORY OF MINARETS ON THE TERRITORY OF UZBEKISTAN 450

Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL

SEMERKANT'TAN MEKTUP VAR!.. 462

Yrd. Doç. Dr. Veli Savaş YELOK

"TOSHKENTNOMA" VE "PALATKADA YOZİLGAN DOSTON" ADLI METİNLERDE TAŞKENT..... 479

Yrd. Doç. Dr. Yasemin APALI

OSMANLI'DA MAHALLE MEKTEPLERİNİN DİNİ YAŞANTI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 495

Yrd. Doç. Dr. Yunus KAPLAN

PRİZRENLİ SA'YÎ VE ŞİİRLERİ..... 508

BİLDİRİ METİNLERİ

BİR OSMANLI ŞEHRİ KÖPRÜLÜ

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tekintuncer@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Ömer KUL
İstanbul Üniversitesi
kulomer@hotmail.com

ÖZET

Bildirimizde Köprülü veya diğer adıyla Titov-vélés Kazazının Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden sonra buradaki İslami yapılaşma ve bir kültür şehri haline gelişi hakkında bilgiler ortaya koymaya çalıştık. Yeteri kadar kaynak olmaması sebebiyle nüfus, yerleşme ve gelirlerle ile ilgili bilgilere ulaşabilmek için tapu tahrir defterlerinden faydalandık. Köprülü Kazasında bulunan ve kaynaklarda adları geçen eserleri hakkında günümüzdeki durumları ile ilgili bilgiler aktarıldığı gibi bu ve buna benzer yapılacak çalışmalarla Osmanlı'nın Balkanlardaki kültürel miraslarının daha iyi tanıtılacağı kanaatini ile bildirimizi yorumlamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Köprülü, Titov-vélés, Nüfus, Mahalle, Camii

Abstract

Our notification bridged or Titov-Veles kazazi after getting into the hands of the Ottoman Empire, the local construction and we have tried to put the information about the arrival of Islamic culture, into a city. Due to lack of enough resources, population, and settlement in order to achieve the information regarding income, we have benefited from the Tahrir deed book. Accident and bridged sources about the works that have been mentioned in this and other similar studies such as the present where information is transmitted about the status of cultural heritage in the Balkans with the Ottomans will be introduced to a better opinion of where we tried to interpret our declaration.

Key Words: Bridged, Titov-vélé of, Population, Neighborhood, Mosque

Kültürel ve tarihi bir geçmişe sahip olan Köprülü şehri yaklaşık 2.500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Köprülü şehri, Yıldırım Bayezid döneminin önemli komutanlarından olan Timurtaş Paşa tarafından fethedilmiştir1. Şehir, önemli bir geçiş bölgesinde olduğu için Ege ile Orta Avrupa'nın önemli geçiş bölgesi üzerinde kurulmuştur. Şehrin tarihi oldukça eskidir. Şehre eski dönemlerde "Köprüler şehri" anlamına gelen "Beylazora" (Sakellariou, 1988, s. 15) ismi verilmiştir. Bu isim daha sonra "Vélés" olarak isimlendirilmiştir (Acaroğlu, 1994, s. 1286; Öngör, 1961, s. 881; "Veles", 1973, s. 552). Osmanlı'nın bölgeyi feth etmesinden sonra aslında ismine dokunulmayarak şehrin eski köprüsünden esinlenerek "Köprülü" adı verilmiştir (Kahraman, 2010, s. 571). Köprülü Kazasının fethinden sonra diğer fethedilen yerler gibi iskâna tabi tutularak Anadolu'dan birçok Türkmen aile bölgeye getirtilerek buraya yerleştirilmiştir (Halaçoğlu, 1989, s. 637; Baştav, 1994, s. 829-830; Barkan, Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri ve Balkan Memleketlerinin Toprak Meseleleri Tarihine Bir Bakış, 1943, s. 483; Kul, 2000, s. 10, 28-29).

Köprülü Kazasının feth edilmesinden sonra eldeki kaynaklar incelendiğinde bölgenin yönetiminin kime bırakıldığı ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Bununla beraber fetihten sonra buranın İl, Kaza, Nahiye veya köy olup olmadığı ile de bir kayıt mevcut değildir. Bu bilgi eksikliklerine rağmen Timurtaş Paşa'nın fethi gerçekleştirmiş olmasından yola çıkarak bölgenin idaresinin Timurtaş Paşa'ya bırakılmış olması muhtemeldir. Fetih sonrasında yöneticisi ve idari taksimatının ne şekilde yapıldığını bilmediğimiz Köprülü Kazasının bu durumu 1453 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra bölgede yapılan tahrir çalışmaları sonrasında

[1] I. Murad'ın şehit edilmesinden sonra Osmanlı tahtına çıkan Yıldırım Bayezid döneminde Güney Balkanlarda genişleyen Türk fetihleri, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna'ya kadar uzanmıştır (Emecen, 1992, s. 37). 1390 yılında Yıldırım Bayezid, Timurtaş Paşa'yı Lazar ilinin fethiyle görevlendirmiştir. Aynı zamanda Evrenos ve Paşa Yiğit Beyler de bölgede fetih yapmakla görevlendirilmiştir (Atsız, 1970, s. 66; Solakzâde, 1989, s. 71; Neşri, 1998, s. 267; Saadeddin, 1992, s. 69; Azamat, 1992, s. 27). Osmanlı Müellifleri Köprülü'nün fetih hadisesinden bahsetmemekle beraber fethin tam tarihini de vermemektedirler. Köprülü Kazasının tam olarak fetih tarihi hususunda (Kahraman, 2010, s. 790)'de h.786/m.1386 yılı ve Timurtaş Paşa eliyle yapıldığı şeklinde ifadesini kullanmaktadır. Lakin dönemin siyasi olayları incelendiğinde Köprülü Kazasının fethinin Evliya Çelebi'nin kaydının aksine 1386 yılında değil de Yıldırım Bayezid Han döneminde, yine Timurtaş Paşa eliyle yapıldığı daha doğru bir kanaat olarak durmaktadır. Balkanlarda Osmanlı fetihleri için bkz. (İnbaşı, 1995, s. 9-20; Kul, 2000, s. 22-28)

"*vilâyet*" adı altında şehrin şubaşısı Şeyh Bey'in tasarrufuna verilmiştir[2]. Şehir 1468 ve 1488-1489 tarihli defterlerde "*vilâyet*", 1481, 1519, 1529 ve 1544 tarihli defterlerde ise "*nahiye*", olarak kaydedilmiştir (Barkan, 894 (1488-1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına âit Muhasebe Bilançoları, 1964, s. 81; İnbaşı, 1995, s. 29)[3]**. Köprülü Kazası 1632 ve 1653 tarihlerinde sancak durumunda bulunan Üsküb'e, kısa bir süre sonra da Köstendil Sancağı'na bağlanmıştır. Şehrin XIX. asırda tekrar Üsküb Sancağına bağlandığı görülmektedir** (Sokoloskı & Stajanovskı, 1971, s. 229)**.**

Köprülü'nün merkezine yarım saat mesafede ve güney kısmında küçük bir kalesi olan şehir, kale etrafından değil daha kuzeyde Vardar'ın iki yakasına kurulu vaziyettedir. Evliya Çelebi'ye göre fethi müteakip şehrin ortasına bir köprü yapılmış, bu sebeple şehir "*Köprülü*" olarak adlandırılmıştır (Kahraman, 2010, s. 790)**. Şehrin genişliği, evlerin biçimi ve saat kulesinin varlığı gelişmişliğinin bir göstergesi olarak durmaktadır. Kamus'l-Â'lam'da yer alan bilgilerde şehirde 9 camii, 2 mescid, 7 tekke, 1 manastır, 1 rüşdü, 3 ibtidâî ve 2 sibyan İslâm mektebi ile 3 Bulgar, 2 Rum ibtidâî mektep, 32 han, 1 hamam, 20 değirmen ve 9 fabrika bulunduğu kaydı bulunmaktadır. Bu haliyle işlek bir ticaret şehri görüntüsü veren Köprülü'den üretilen pastırmanın da ihraç edildiği nakledilmektedir** (Sami, 1996, s. 3906)**. Günümüzde ise Köprülü, Makedonya'nın önemli şehirlerinden birisidir.**

Çalışmaya konu olan Köprülü Kazasına ait bilgiler Başbakanlık Osmanlı Arşivi 232 numaralı Mufassal Tapu-Tahrir defterine dayanılarak hazırlanmıştır[4]. İncelemiş olduğumuz tahrir defterine göre Köprülü kelesi hakkında bilgi mevcut değildir. Kale hakkında tek bilgi Evliya Çelebi'nin ifadesiyle yıkılmaya yüz tuttuğu şeklindedir (Kahraman,

[2] BA. MAD 237, s.1.

[3] BA. TD 4, s. 143; BA. TD 16, s. 180, 270, 440, 574, 721; BA. TD 149, s. 675; BA. TD 232, s. 4.

[4] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tapu-Tahrir Defterleri Kataloğu'nda 232 numara ile kayıtlı bulunan mufassal tahrir defteridir. Defterin girişinde "Fihristi Nevahi-i Üsküb" başlığı altında Nahiye-i Üsküb (6-159), Nahiye-i Kalkandelen (160-281), Nahiye-i Kırçova (282-395), Nahiye-i Manastır (396-530), Nahiye-i Pirlepe (532-697) ve Nahiye-i Köprülü (698-805) defterde yer alan idari birimler kaydedilmiştir (BOA, TD 232, s. 4). Defterde Besmele ve Arapça bir mukaddimeden sonra Kanuni Sultan Süleyman zamanında Emin Yusuf b. İskender ile Katip Bekir b. İbrahim tarafından tertip edildiği ve Evail-i Receb 921/Eylül 1544 tarihinde Divân-ı Âli'ye teslim edildiği belirtilen bir şerh bulunmaktadır (BOA, TD 232, s. 6). Tamamı 860 sayfa olan Mufassal tahrir defterinin 806-843. sayfaları arasında Üsküb, Manastır ve Kalkandelen nahiyelerinde bulunan vakıflar kayıtlıdır.

2010, s. 790). 1544 tarihli defterde ise birer tane bayraktar, sekban ve sarracın bulunduğuna dair kayıt vardır[5].

İncelemiş olduğumuz dönemde kale, han, hamam, çarşı, cami, mescid ve medreseleri; kadısı, subaşısı, dizdarı, askerî-mülkî ve idarî görevlileri ile Balkanlarda ehemmiyetli bir kasaba olan Köprülü'nün büyük çoğunluğu gayrimüslim nüfustan müteşekkil olup, Müslim nüfus da az olmakla beraber bulunmakta idi. Şehirde 1544 tarihli defter kaydına göre 4 Müslim ve 7 Gayrimüslim mahalle bulunmaktaydı (Kul, 2000, s. 52). Köprülü Kazasında mahalleler genellikle bir sosyal esere binaen o isimle anılmışlardır. Mesela Mahalle-i Camii, Mahalle-i Yeni Köprü vb..

Köprülü Kazası mahallelerini kısaca açıklayacak olursak:

a. Müslüman Mahalleleri

Mahalle-i Cami: Mahallede birer tane imam, müezzin, matbah-ı kebir[6], eşici, mu'tak[7], celeb[8] ve derkira ile 5 nalbant, 2 divane[9], 13 hane ile 2 mücerret [10] vergi nüfusu bulunmaktaydı[11].

Mahalle-i Havlulu: Mahallede birer tane imam, müezzin, bostancı, nalbant, faraş, muhassıl[12], çullah[13] ve akıncı ile ikişer tane pabuççu, yapucu, hayat ve üçer tane sipahizade ve çift tasarruf eden hane vardı. Mahallede 8 hane ve 1 mücerret vergi nüfusu bulunmaktaydı[14].

Mahalle-i Yeni Köprü: Birer tane imam, müezzin, sabuncu, pazarlu, yapucu, hayat, nalbant ve çullahın bulunduğu mahallede Köprülü Muhtesibi[15] olarak kaydedilen

[5] BA. TD 232, s.770, 737, 779.

[6] Büyük mutfak

[7] Serbest bırakılmış köle, cariye veya esir.

[8] Kesilecek hayvanları kasaplara satan sığır tüccarı.

[9] Aklı olmayan.

[10] Bekar.

[11] BA. TD 232, s. 699.

[12] Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan önceki dönemde vergi tahsildarına verilen isim.

[13] Dokumacı.

[14] BA. TD 232, s.700

[15] Belediye işlerine bakan memur.

Mustafa adındaki şahıs da ikamet etmekteydi. Mahallenin vergi nüfusu ise 11 hane ve 1 mücerret idi[16].

Mahalle-i Köprü: 27 hane, 2 hane müslim vergi nüfusu ile Köprülü Kethüdasının[17] oturduğu mahallede toplam 30 nefer vardı. Mahallede ayrıca 2 de baştina[18] tasarruf eden hane bulunmaktaydı[19].

b. Gayrimüslim Mahalleler

Mahalle-i Radoslav (Pirdobraslav): 29 hane ve 3 mücerret vergi nüfusu kayıtlı mahallede ayrıca 4 baştina tasarruf eden hane bulunmaktaydı[20].

Mahalle-i İstale: Günümüzde Stale şeklinde bilinen mahallede 22 hane ve 2 mücerret vergi nüfusu ile 3 tane de baştina tasarruf eden hane kaydı vardı (Sokoloskı & Stajanovskı, 1971, s. 135)[21].

Mahalle-i Dobgo: 1544 tarihli defterde kaydı bulunmayan mahalle 1468 tarihli defterde Dabijiv olarak kaydedilmiştir (Kul, 2000, s. 54-55).

Mahalle-i Dobraslav: Mahallede 10 hane, 1 mücerret vergi nüfusu ile 1 tane baştina tasarruf eden reaya bulunmaktaydı[22].

Mahalle-i Yoban: Sadece 1468 tarihli defterde kaydı bulunan mahallede 35 hane ve 10 bive[23] vergi nüfusu kaydı yer almaktadır[24].

Mahalle-i Kokora: 1544 tarihli defterde Rale Kokora şeklinde kaydedilen mahallede 22 hane ve 6 mücerret vergi nüfusu yanında 6 tane de baştina tasarruf eden hane vardı[25].

---

[16] BA. TD 232, s.700.

[17] Devlet ile toplum arasında iletişim ve irtibatı sağlamakla görevli kişi.

[18] Devlet arazisinden tapu ve miras suretiyle geçen tarla.

[19] BA. TD 232, s.703.

[20] BA. TD 232, s.701.

[21] BA. TD 232, s.701;

[22] BA. TD 232, s.700.

[23] Dul kadın.

[24] BA. TD 4, s.145-146.

[25] BA. TD 232, s.701.

Mahalle-i Bopovitri: 32 hane, 5 mücerret ve 2 bive vergi nüfusu bulunan mahallede 2 de baştina tasarruf eden reaya kayıtlıdır[26].

Mahalle-i Yanko Boyu: 17 hane, 3 mücerret ve 2 bive vergi nüfusu bulunan mahallede bir tane de baştina tasarruf eden reaya vardı[27].

Mahalle-i Köstendin: 28 hane, 1 mücerret ve 1 bive vergi nüfusu bulunan mahallede ayrıca 5 tane de baştina vardı[28].

Yukarıdaki mahalle bilgilerinden hareketle zikredilen tarihte Köprülü merkezinde 186 nefer müslim yanında 1.201 nefer de gayrimüslim nüfusun bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifade ile Nefs-i Köprülü'de bulunan Müslim ve gayrimüslim nüfus oranı % 13.1'e karşılık % 86.59 idi. E. Hakkı Ayverdi, şehirde bulunan eserler hakkında Evliya Çelebi'nin verdiği bilgileri kendisinden 250 sene sonra kaleme alınan Şemseddin Sami'nin eseriyle mukayese ederek vermiştir (Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya, 1981, s. 90). İncelemiş olduğumuz dönem içerisinde cami, mescid ve medreselerin varlığına dair bilgiler defterlerde çok azdır. Buna ilaveten isim olarak hiçbir cami, medrese, mescid vb. yapılara da rastlamadık. Tarihi eserler ile alakalı verdiğimiz bilgileri Evliya Çelebi, Şemseddin Sami ve E. Hakkı Ayverdi'nin eserlerinden aktardık.

Köprülü Kazasında bulunan tarihi eserler ve durumlarını kısaca ifade edecek olursak:

Alauddin Bey Camii: E. Hakkı Ayverdi, Köprülü Tapu defterlerinde bulunduğunu ifade ettiği camiye, eserini kaleme aldığı tarihte rastlamadığını belirtmiştir. Biz de defterde bu isimde bir camiye rastlamadık (Ayverdi, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimari Eserleri, 1976, s. 90; Kul, 2000, s. 70).

Paşa Camii: Cami, Fazıl Ahmed Paşa tarafından Said Bey Camiinin tecdit edilmiş şeklidir. Banisinin adıyla değil de şehir halkı tarafından Paşa Camii olarak anılır. Minaresi oldukça yüksek olup, en üst kısmına kadar kesme taşla örülmüştür. Caminin karşısında birer çeşme ve hazire bulunmaktadır.

[26] BA. TD 232, s.702.

[27] BA. TD 232, s.701.

[28] BA. TD 232, s.702.

Hacı Ahmed Camii: Ayverdi'nin tapu defterinde kaydını gördüğü cami, **Hacı Hüsrev Camii, Hacı İbrahim-Kumsal Camii** ve **Mesih Paşa Camii** gibi günümüzde mevcut değildir.

Köprülü-zâde Mustafa Bey Camii, **Sultan Mehmed Camii** ile **Hacı Mehmed Medresesi**, **Ahmed Ağa Mektebi**, **Hacı Hisrev Mektebi** de günümüzde bulunmayan eserler arasındadır. Ayverdi, Köprülü Tapu defterinde 7 tane caminin bulunduğunu fakat bunlardan sadece Sultan Mehmed Camiinin isminin kayıtlı olduğunu, diğerlerinin ise belirtilmediğini ifade etmektedir. Ayverdi, camilerin isim ve yerlerin kendilerine rehberlik eden şahıslar tarafından söylendiğini ifade etmektedir (Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya, 1981, s. 91-92).

Şehirde bulunan köprü, Evliya Çelebi'nin kaydına göre, Timurtaş Paşa tarafından yaptırılmıştır. Lakin bu köprü günümüze kadar intikal etmemiştir (Kahraman, 2010, s. 790; Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya, 1981, s. 90; Ayverdi, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimari Eserleri, 1976, s. 239). 1544 tarihli defter kaydı bulunan köprünün muhafazası için 30 nefer kefere derbentçi tayin edilmiştir[29]. Evliya Çelebi'ye göre şehirde kesif bir hamam bulunmaktaydı. Şemseddin Sami ise şehirde 32 han ve hamam bulunduğunu yazmaktadır. Bu iki müellifin belirttiği hamam ile alakalı olarak tahrir defterinde bir kayda rastlamadık. Sadece 1468 tarihli defterde Köprülü'de bulunan **Mehemmedi** isimli bir hancının tımar tasarruf ettiğine dair bir kayıt vardır[30]. Şehirde bulunan diğer bir tarihi eser ise **Saat Kulesi**'dir. 7x7m ebadında olan kule, Vardar nehrinin sağ sahilinde bulunmaktadır (Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya, 1981, s. 92). İncelediğimiz defterde Saat Kulesi ile alakalı bir bilgiye rastlamamakla birlikte, muhtemelen kule daha sonraki tarihlerde yapılmıştır.

İncelediğimiz dönem içerisinde Köprülü Kazasının nahiyesi bulunmamaktaydı. Çalışmamızın ana malzemesini meydana getiren tahrir defterlerinde Köprülü Kazasına tâbi köylerin has, zeamet veya tımara ayrılıp-ayrılmadığı, tımara tahsis edilmiş ise kimlerin tasarrufunda bulunduğu ve o kişilerin vazifesi ile yükümlülükleri de belirtilmiştir. Defterlere köylerde yetiştirilen mahsuller ayrı ayrı yazılarak bunların miktarı ve nakdî karşılıkları da kaydedilmiştir. Bunlara ilave olarak köy halkının da statüleri, derbentçi,

[29] BA. TD 232, s. 703.

[30] BA. TD 4, s. 231.

çeltikçi vb. muafiyetlere sahip olanlar da deftere kaydedilmiştir. Köylerden birçoğu günümüze kadar varlıklarını devam ettirebilmiştir.

Köprülü'deki yerleşim yerlerinden 18 tanesi has, 8 tanesi zeamet ve 61 tanesi de tımar olarak tasarruf olunmaktaydı. 1544 tarihli deftere göre köylerden 8 tanesi derbentçi olarak görevlendirilmiş, 2 tane de çeltükçilikle uğraşan köy vardı. Çalışma ile Köprülü Kazasına bağlı köylerde bulunan tahmini nüfusu da ortaya koymaya çalıştık. Buna göre: köylerde meskûn bulunan 4.105 haneden 323 hane Müslim, 3.872 hane de Gayrimüslim idi. Meskûn reayadan 10 tane Müslim Mücerered ile 447 gayrimüslim Mücerred bulunmaktaydı. Tabi köylerde 138 tane de bive kaydı bulunmaktaydı. Zikredilen bu rakamlardan hareketle Köprülü'ye tâbi köylerin tahmini nüfusunu çıkartmak mümkün olmaktadır. Buna göre hane sayısını 5 ile çarparak çıkan sonuca mücerred ve biveleri ilave etmek suretiyle tahmini nüfusu da bulmuş olduk. Buna göre Köprülü Kazası tâbi köylerinin tahmini nüfusu 21.120 kişi idi. Kır iskân birimlerinin toplam nüfus içerisindeki Müslüman nüfusun oranı da % 7.69 idi.

Hane		**Mücerred**		**Bive**	**%**	
Müslim	Gayri-müslim	Müslim	Gayrimüs-lim	Gayrimüs-lim	Müslim	Gayrimüs-lim
323	3.782	10	447	138	7.69	92.31

Tablodan da anlaşılacağı üzere Müslim nüfusun genel nüfus oranında azlığı dikkat çekmektedir. Bunun sebeplerinden birisi Nefs-i Köprülü'nün bu çalışmaya dâhil edilmemesi, diğer bir sebebi de Balkanlarda Müslim ahalinin genelde şehir merkezlerinde meskûn olmasından kaynaklanmaktaydı.

Ayrıca incelediğimiz dönemde köylerden elde edilen vergi miktarı 530.461 akçe idi. Zikredilen bu rakamın dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda yüksekliği dikkat çekmektedir. Bu durumu Köprülü Kazasına tabi köylerin mümbit arazilerden müteşekkil olduğu sunucu çıkartmak mümkündür.

SONUÇ

Köprülü örneği ile Balkanlardaki Osmanlı varlığını ifade etme gayreti içerinde olduk. Her hali ile Anadolu'daki bir kasabadan farkı olmayan Balkan yerleşimlerinde bulunan tarihi eserlerin günümüzdeki hallerinin içler acısı olduğu ekseriyetle kabul edilebilecek bir gerçektir. Evliya Çelebi'nin eserini yazmasından 250 yıl sonra kaleme alına Kamus-u'l-Â'lâm adlı eser ile her ikisinin bir nevi takipçisi olan E. Hakkı Ayverdi'nin çalışması yeniden ele alınıp, Balkanlardaki tarihi eserlerin envanterinin çıkartılması, bununla beraber yıkılmaya yüz tutmuş olanların tamir edilmesi vb. çalışmaların ivedilikle yapılmasının gerekli olduğu kanaatini taşımaktayız. Temennimiz bu nevi çalışmaların bireysel çalışmalardan öteye bir devlet politikası halinde gerçekleştirilmesidir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Tapu-Tahrir Defterleri

BA. MAD 237

BA. TD 149

BA. TD 16

BA. TD 232

BA. TD 4

B. Kaynak ve Tetkik Eserler

"Veles". (1973). *Meydan Larouse* (Cilt XII, s. 558). içinde Meydan Yayınevi.

Acaroğlu, M. T. (1994). XV. Yüzyıl Sonlarıyla XVI. Yüzyıl Başlarında Balkanlarda Türkçe Yer Adları. *XI. TT Kongresi, Bildiriler*, *III*, s. 1267-1300. Ankara 1994.

Atsız, N. (Dü.). (1970). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ayverdi, E. H. (1976). *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimari Eserleri.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ayverdi, E. H. (1981). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya* (Cilt III). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Azamat, N. (Dü.). (1992). *Anonim Tevarih-i Âl-i Osman (F. Giese Neşri).* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Barkan, Ö. L. (1943). Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri ve Balkan Memleketlerinin Toprak Meseleleri Tarihine Bir Bakış. *İktisat Fakültesi Mecmuası, 4*(2), 455-554.

Barkan, Ö. L. (1964). 894 (1488-1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına âit Muhasebe Bilançoları. *Belgeler, I*(I), 1-117.

Baştav, Ş. (1994). Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Kuruluşunda Rumeli'nin Katkısı. *XI. TT Kongresi, Bildiriler, III,* s. 829-839. Ankara.

Emecen, F. (1992). I. Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi. *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu,* (s. 35-44). Ankara.

Halaçoğlu, Y. (1989). Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlarda Bazı Osmanlı Şehirleri. *Belleten , LII*(207-208).

İnbaşı, M. (1995). Osmanlı İdaresinde Üsküb Kazası (1455-1569) (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kahraman, S. A. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt V). İstanbul: YKY.

Kul, Ö. (2000). XV-XVI. Asırlarda Köprülü Kazası (1453-1544) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Van : Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Neşri, M. (1998). *Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)* (Cilt I). (F. R. Unat, & M. A. Köymen, Dü) Ankara: TTK.

Öngör, S. (1961). *Coğrafya Sözlüğü.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Saadeddin, H. (1992). *Tacü't-Tevarih* (Cilt II). (İ. Parmaksızoğlu, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sakellariou, M. L. (1988). *Macedonia: 4000 Years of Greek History and Civilization.* Athenon: Aristide D Caratzas Pub.

Sami, Ş. (1996). *Kâmûs'l-Â'lâm* (Cilt V). Ankara: Kaşgar Neşriyat.

Sokoloskı, M., & Stajanovskı, A. (1971). *Turski Dokumenti za Istoriyata na Makedonskiot Narod Opsiren Popisen Defter No: 4 (1497-1468).* Skopje.

Solakzâde, M. H. (1989). *Solakzade Tarihi* (Cilt I). (V. Çabuk, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

1. ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTLERİ
BİLGİ ŞÖLENİ
5-7 Kasım 2015

BİLDİRİ METİNLERİ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yayınları